

ADANA ERMENİ OLAYLARI (1909)

Remzi KILIÇ*

Hüseyin Klavuz**

Özet

Ermeniler, Çukurova bölgesinde, özellikle Toroslar'da bir Kilikya Ermeni Krallığı kurmak için faaliyete geçmişlerdi. Bu iş için yabancı devletlerin desteğinde, Ermeni terör örgütleri silahlanarak Adana, Kozan, Haçın, Feke gibi kentleri kendilerine hedef seçmişlerdi. Osmanlı devletinin git gide zayıfladığını fırsat bilerek, Rusya Çarlığı, Fransa Krallığı ve İngiltere Krallığı'nın tahrik ve katkılarıyla Doğu Anadolu'da olduğu gibi Çukurova sahasında da isyan ve eylemlere yönelmişlerdir.

Ruslar, uzun zamandır Akdeniz'e çıkmak için Ermenileri bu hususta kışkırtmışlar ve Ermeniler de bu duruma gönüllü alet olmuşlardır. Kilikya yabancı devletlerin sömürgecilik emelleri uğruna müdahale edebilecekleri ve kontrol sağlayabilecekleri bir saha idi. 1890'da çıkan Maraş-Zeytun Ermeni isyanı gibi, Ermeniler için benzerini Adana'da da yapacakları bir isyanla Kilikya'da kurmak istedikleri Ermeni Krallığı'na bir başlangıç olacaktı. Türk- Ermeni ilişkileri yüz yıllar boyu müspet bir şekilde devam etmiş iken, sonradan bu ilişkiler ne yazık ki, bozulmuştur. Taşnak ve Hınçak gibi Ermeni terör örgütleri, yabancılardan aldıkları silah ve lojistik destekler ile bölgede faaliyetlerine başlamışlardır.

1909 yılında Adana ve havalisinde cereyan eden Ermeni isyanları ve olayları; yol kesme, karakol basma, sivil insanları katletme, arazide yangın çıkarma, her türlü tedhiş ve terör biçiminde eylemler, her geçen gün sürekli artırılmıştır. Bu bildiri de basın yayın belgeleri başta olmak üzere, tarihi vesikalar çerçevesinde bir sunum gerçekleştirilecektir. Çukurova'da meydana gelen Ermeni olaylarını ve terör faaliyetlerini içeren kaynaklardan ve özellikle Adana'da çıkan mahalli gazeteler, basın bildirilerinden yararlanarak bu dönemde ortaya çıkan olayları

* Prof. Dr. ERÜ Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölüm Başkanı, kilicremzi@gmail.com

** Uzm. Hüseyin Klavuz, Niğde Yavuz Sultan Selim Anadolu Lisesi Öğretmeni.

KAYNAKÇALAR

- Ahmet Rüstem Bey, *Cihan Harbi ve Türk-Ermeni Meselesi*, Çev. Cengiz Aydın, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2001.
- AKÇORA, Ergündüz “Ermeni İsyanlarının Kaynağı”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 2, Şubat 1987.
- AKKUŞ, Turgay, *1909 Adana Olayları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üni., Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2002.
- ARIKOĞLU, Damar, *Hatıralarım*, Yayınlayan, Alev Dikici, Adana, 2000.
- ASAF, Mehmet, *1909 Adana Olayları ve Anıları*, Çev. İsmet Parmaksızoğlu, TTK. Yay., Ankara, 1982.
- BAYINDIR, Seda, *Adana Ermeni İsyanı (1909)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üni., Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 1997.
- BOYKOY, Seher, “II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Meclislerinde Ermeni Milletvekilleri ve Faaliyetleri (1908-1912)”, *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, C.IV, ERÜ. Yay., Kayseri, 2007.
- ÇAYCI, Abdurrahman, *Türk-Ermeni İlişkileri ve Gerçekler*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000.
- ÇELİK, Kemal, *Milli Mücadele’de Adana ve Havalisi (1918-1922)*, TTK. Basımevi, Ankara, 1999.
- DEMİRCİ, H. Aliyar, “İkinci Meşrutiyet I. ve II. Yasama Döneminde (1908-1912) Osmanlı Ayan Meclisi’nin Ermeni Üyeleri ve Faaliyetleri”, *Ermeni Araştırmaları I. Türkiye Kongresi Bildirileri*, C. I, ASAM Yay., Ankara, 2003, s. 311.
- DELİORMAN, Altan, *Türklere Karşı Ermeni Komitacıları*, 3. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1980.
- DEMİRYÜREK, Mehmet, “Ermeni Olayları ve Kıbrıs (1888-1912)”, *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, S. 20-21, Kış 2005, İlkbahar 2006, ss. 117.
- ENER, Kasım, *Tarih Boyunca Adana Ovasına Bir Bakış*, İstanbul, 1986.
- _____, *Adana Tarihine ve Tarımına Dair Araştırmalar*, İstanbul, 1978.
- EYİCİL, Ahmet, “Çukurova ve Maraş’ta Fransız İşgali ve Ermeni Mezalimi”, *Kahramanmaraş’ta Ermeni Sorunu Sempozyumu*, Kahramanmaraş, 2002.
- GAZİGİRAY, Alper, *Osmanlılardan Günümüze Kadar Vesikalarla Ermeni Terörünün Kaynakları*, Gözen Yay., İstanbul, 1982.
- GÖKTEPE, Cihat, “Osmanlı Dönemi ve Sonrası Kıbrıs’ta Türk-Ermeni Münasebetleri”, *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, C.I, ERÜ. Yay., Kayseri 2007.
- GÜLER, Ali, *Osmanlılardan Cumhuriyete Azınlıklar*, Tamga Yayınları, Ankara, 2000.
- HATİPOĞLU, Süleyman, “1909 Adana Ermeni Olayları”, *Kahramanmaraş’ta Ermeni Sorunu Sempozyumu*, KSİ.Üni., Yayınları, Kahramanmaraş, 2002.
- KESKİN, Mustafa, “Milli Mücadele’ye Başlarken Anadolu’nun Demografik Yapısı”, *ERÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.3, Kayseri, 1989.
- KLAVUZ, Hüseyin, *Türk Basınında Adana Ermeni Olayları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mayıs 2007, Niğde.
- MC CARTHY, Justin, “Osmanlı Ermeni Nüfusu”, *Osmanlı’nın Son Dönemlerinde Ermeniler*, Edit. TürkayaAtaöv, Kültür ve Sanat Yayınları, Ankara, 2002.
- NAZIM, Hüseyin Paşa, *Ermeni Olayları Tarihi*, C. I, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı, Yayın No. 15, Ankara, 1994.
- ŞERİF, Ahmet Şerif, *Anadolu’da Tanin*, Kavram Yay., İstanbul, 1977.
- SARAY, Mehmet, *Ermenistan ve Türk-Ermeni İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2005.
- ONAR, Mustafa, *Haçın Dosyası*, Önder Matbaası, Adana, 1984.

- ÖZKUL, Ali Eftal, “XVIII. Yüzyıl Kıbrıs Ermenilerinin Sosyo Ekonomik Durumları”, *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, C.I, ERÜ. Yay., Kayseri, 2007.
- POŞ, Abdullah, “XIX. Yüzyılın Sonlarında Tarsus’ta Türk-Ermeni İlişkileri”, *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, C. I, ERÜ. Yay.,Kayseri, 2007.
- SONYEL, Salahi R., “İngiliz Gizli Belgelerine Göre Adana’da Vukû Bulan Türk Ermeni Olayları (Temmuz 1908-Aralık 1909)”, *Belleten*, C. LI, S. 201, Aralık, 1987.
- SÜSLÜ, Azmi, *Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı*, Sistem Ofset, İstanbul, 1990.
- ŞEREF, Abdurrahman, *Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi*, Haz. BayramKodaman-Mehmet Ali Ünal, TTK. Yay., Ankara, 1996.
- ŞERİF, Ahmet Şerif, *Anadolu’da Tanin*, Kavram Yay., İstanbul, 1977.
- TENGİRŞEK, Yusuf Kemal, *Vatan Hizmetinde*, 2. Baskı, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2001.
- TOROS, Taha, *Ali Mümin Bey’in Hatıraları*, İsisYayımları, İstanbul, 1996.
- _____, *Kurtuluş Savaşında Çukurova*, Kültür Bak., Yay., Ankara, 2001.
- URAL, Gültekin, *Ermeni Dosyası*, Kamer Yayınları, İstanbul, 1998.
- URAS, Esat, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Belge Yayınları, İstanbul, 1976.
- YURTSEVER, Cezmi, *Anaların Gözyaşları*, ÇSAM Yay., Adana, 2005.
- _____, *Çukurova Tarihi*, Çukurovalı Yay.,Adana, 2006.
- _____, *Ermeni Terör Merkezi Kilikya Kilisesi*, Çukurova Tarihi Araştırmaları Serisi:2, Bayrak Matbaacılık, İstanbul, 1983.